

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

МЕДЯНОВА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 159.923:165.194

**КОГНІТИВНІ СКЛАДОВІ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЦІННІСНОЇ
СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА-МЕДИКА**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному вищому навчальному закладі «Одеський національний медичний університет» Міністерства охорони здоров'я.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна,
Одеський національний медичний університет,
завідувачка кафедрою філософії.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Симоненко Світлана Миколаївна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського», завідувачка кафедрою
педагогічної та вікової психології;

кандидат психологічних наук, доцент
Кременчуцька Маргарита Костянтинівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, доцент кафедри
клінічної психології.

Захист дисертації відбудеться «21» вересня 2013 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «20» серпня 2013 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

О. В. Кузнєцова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в українському суспільстві в останні десятиріччя, глобальні зміни всієї цивілізації і розвиток інформаційних технологій призводять до неминучих трансформацій ментальності і ціннісно-нормативних орієнтацій людини. Відсутність чітких приписів щодо цінностей з боку сучасного соціуму, протиріччя між цінностями представників різних соціальних, етнічних, професійних спільнот, зростання швидкості і обсягів інформаційних потоків ускладнюють появу власної ціннісної позиції особистості.

Сучасна прагматизація та індивідуалізація соціальних цінностей (В. О. Даніл'ян, Г. П. Клімова), підвищення вимог інформаційного суспільства до когнітивних можливостей професіоналів деструктивно впливають на розвиток ціннісної сфери особистості молоді (І. П. Волошук, В. П. Іванчук, А. В. Камбур, Х. П. Казанов), що актуалізує необхідність перегляду деяких теоретичних уявлень стосовно характеру і принципів впливу саме когнітивних чинників на розвиток ціннісної сфери суб'єкта. Особливо це стосується майбутніх фахівців допомагаючих професій (Л. О. Кобернік, Т. Ю. Коренюгіна, Д. С. Мацько, А. О. Ярошенко), з їх традиційно гуманістичними цінностями професійної спільноти.

Незважаючи на достатнє опрацювання проблематики розвитку цінностей особистості та їх чинників у філософії, соціальній та віковій психології (Л. І. Анциферова, О. Г. Асмолов, Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, С. С. Бубнова, І. С. Кон, Д. О. Леонт'єв, Б. Ф. Ломов, С. Д. Максименко, В. С. Мерлін, В. С. Мухіна, О. Б. Орлов, А. В. Петровський, С. Л. Рубінштейн, О. Н. Шаров, М. С. Яницький, К. Клакхон, Г. Клагес, А. Маслоу, М. Мід, М. Рокич, Ш. Шварц, Е. Шпрангер, К. Г. Юнг), надзвичайно актуальним залишається питання внутрішньої детермінації цього процесу. У психології відмічається термінологічна невизначеність самого поняття «ціннісна сфера» особистості, відсутність єдиного погляду на її структуру, чинники розвитку та трансформації цінностей на певних етапах особистісного самовизначення (Д. О. Леонт'єв, Н. Решер). Отже, проблема впливу когнітивних складових особистості на розвиток її ціннісних структур, яку досліджували І. В. Дубровіна, Б. С. Круглов, І. П. Волошук, А. А. Лузаков, С. А. Купцова, М. Н. Чаркова та ін., потребує теоретико-методологічного та емпіричного доопрацювання в зв'язку зі зростанням ролі когнітивних можливостей професіонала в постіндустріальному суспільстві.

Особлива актуальність подальшої розробки проблеми розвитку ціннісної сфери особистості та її чинників в рамках загальної психології викликана широким впровадженням у постнекласичній науці (В. П. Ст'юпін) такого наукового напрямку, як синергетика (І. Пригожин, Г. Хакен, С. П. Курдюмов та ін.), що вивчає процеси поведінки та становлення складних нелінійних систем, що само організуються. Методологічні можливості синергетичного підходу у психології відзначаються багатьма вітчизняними науковцями (О. В. Вознюк, Г. В. Чайка, М.-Л. А. Чепа). Постнекласична методологія дослідження психіки і складних психомірних

систем (психосинергетика) дає можливість з нових позицій розглядати такі психологічні феномени, як ціннісна і когнітивна сфери особистості, використовуючи створену в її рамках концептуальну модель «ціле у цілому» (І. В. Єршова-Бабенко).

Більшість досліджень когнітивної та ціннісної сфер особистості студентської молоді у вітчизняній психології (О. Ю. Антропова, Т. В. Власов, Д. С. Мацько, Л. В. Зубова, Н. І. Іванцев, А. П. Іванчук, Т. А. Кадикова, М. К. Кременчуцька, Л. В. Романюк, С. М. Симоненко, М. С. Яницький та ін.) проведено на контингенті майбутніх психологів та вчителів. Проте залишається не вирішеним питання взаємодії цих сфер особистості у студентів-медиків, що є актуальним для психологічного супроводу процесу професійної медичної освіти.

Таким чином, соціальна та психолого-педагогічна значущість, недостатня теоретична і практична розробленість проблеми зумовили вибір теми дисертаційної роботи «Когнітивні складові як чинник розвитку ціннісної сфери особистості студента-медика».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота за темою дослідження виконувалась у рамках науково-дослідної роботи кафедри філософії Одеського національного медичного університету «Методологічні проблеми розробки нової теорії психіки і ноетики в контексті постнекласики» (номер державної реєстрації 0108U011002). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Одеського державного медичного університету (протокол № 6 від 12.03.2009 р.) та узгоджена в бюро Межвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 25.05.2009 р.). Автором проводилось дослідження співвідношення когнітивних та ціннісних складових особистості з позицій постнекласичної методології на контингенті студентів-медиків.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити вплив когнітивних складових на розвиток ціннісної сфери особистості студента-медика.

У відповідності з метою сформульовані такі **завдання** дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми ціннісної сфери особистості, виділити показники, що характеризують процес її розвитку; визначити когнітивні складові, що є чинниками розвитку ціннісної сфери особистості студента-медика.

2. Розробити програму емпіричного дослідження, підібрати психодіагностичний інструментарій, адекватний меті та завданням дослідження.

3. Емпірично дослідити когнітивні складові, показники ціннісної сфери особистості та співвідношення між ними на вибірці студентів-медиків.

4. Вивчити специфіку ціннісної сфери особистості груп студентів-медиків, які відрізняються рівнем розвитку окремих когнітивних складових.

5. Розробити та апробувати розвивальну програму, спрямовану на стимулювання когнітивних можливостей особистості, та дослідити їх вплив

на розвиток ціннісної сфери студента-медика.

Об'єкт дослідження: когнітивні чинники розвитку ціннісної сфери особистості студента-медика.

Предмет дослідження: індивідуально-психологічні та інтегральні когнітивні складові, показники ціннісної сфери особистості та співвідношення між ними.

Методи дослідження. У роботі використовувалися такі методи: теоретичні: аналіз наукової літератури, систематизація та узагальнення теоретичних і емпіричних даних; емпіричні: констатуючий і формуючий експерименти, спостереження, анкетування і тестування; статистичні методи обробки даних - кореляційний, факторний аналіз, t-критерій Ст'юдента, які здійснювалися за допомогою комп'ютерної програми SPSS 19.0.

Для дослідження ціннісної сфери особистості були використані методики: а) Методика Ш. Шварца для вивчення цінностей особистості; б) Методика діагностування реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С. С. Бубнової; для вивчення індивідуально-психологічних когнітивних складових особистості -Методика дослідження типів мислення в модифікації Г. В. Резапкіної; інтегральних когнітивних складових: а) Методика Дж. Кагана «Порівняння східних зображень»; б) Методика «Приховані фігури» в модифікації Л. Л. Терстоуна; для дослідження когнітивних рис особистості, представлених в факторній моделі Р. Кеттелла - Методика 16-PF Р. Кеттелла (форма А). Дослідження проводилося на базі Одеського національного медичного університету. Вибірку склали 249 студентів першого курсу медичного факультету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше представлено когнітивну сферу особистості як сукупність інтегральних, індивідуально-психологічних, феноменологічних, особистісних складових; доведено, що найбільший рівень зв'язку з показниками ціннісної сфери особистості студентів-медиків на початку професійної освіти мають індивідуально-психологічні когнітивні складові: рівень сформованості наочно-образного, креативного та предметно-дієвого типів мислення та фактор особистісного інтелекту; описано особливості ціннісної сфери в залежності від домінування певних когнітивних складових особистості студентів-медиків; встановлено динаміку змін когнітивних складових студентів-медиків під час навчання на першому курсі; доведено, що стимулювання розвитку когнітивних складових призводить до зростання ієрархізації та гармонізації ціннісної сфери особистості студентів-медиків;

уточнено зміст та обсяг поняття ціннісної сфери особистості, що з позиції психосинергетичного підходу розглядається як складне, нелінійне, самоорганізоване середовище, з ієрархо – неієрархічною структурою; поглиблено знання про співвідношення когнітивних та ціннісних характеристик особистості; констатовано вплив полнезалежності на швидкість адаптації ціннісної сфери особистості студентів-медиків в період освоєння норм професійної групи; доповнено характеристику когнітивних та ціннісних структур особистості сучасних студентів-медиків;

дістало подальшого розвитку вчення про ціннісну сферу особистості та чинники її розвитку, про можливість посилення гуманістичної спрямованості ціннісної сфери особистості представників допомагаючих професій; збагатилося знання про когнітивну сферу особистості, її структуру, функції та механізми впливу в контексті процесів самоорганізації особистості студентів-медиків під час первинної професіоналізації.

Практичне значення одержаних результатів полягає у виборі та апробації психодіагностичного комплексу методик, спрямованого на дослідження показників когнітивних складових та ціннісної сфери особистості; в розробці розвивальної програми, спрямованої на стимулювання когнітивних можливостей особистості, що використовується в рамках гуманітарних курсів в процесі навчання майбутніх медиків. Програма може бути використана практичними психологами, викладачами вищої школи з метою розвитку чи корекції когнітивної сфери особистості в процесі навчання.

Результати дослідження були впроваджені у навчальний процес Одеського національного медичного університету (акт впровадження № 16 – 08 / 118 від 19.04.2012 р.), Одеського державного університету внутрішніх справ (акт про впровадження від 17.02.2012 р.), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (акт про впровадження № 13/06 від 21.02.2013 р.).

Особистий внесок здобувача в роботах, що виконані у співавторстві. На підставі теоретико-емпіричних досліджень автором виявлено основні показники, що характеризують розвиток ціннісної сфери особистості студента-медика; підібрані методики розвитку когнітивних можливостей студентів-медиків у ході навчального процесу і розроблена логіка розвивальних занять, що особисто проведені в рамках навчального курсу «Основи психології. Основи педагогіки»; зібраний емпіричний матеріал, проведена математико-статистична обробка даних та їх психологічна інтерпретація.

Апробація результатів дисертації. Висновки і результати дослідження пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях: Пригожинські читання (Одеса, 2009-2013), "Молодь - медицині майбутнього" (Одеса, 2009-2013), «Теоретико-методологічні засади дослідження типового та індивідуального в структурі особистості професіонала» (Одеса, 2009), «Реабілітація дітей із захворюваннями та пошкодженнями хребта» (Євпаторія, 2011), «Философские проблемы биологии и медицины: нормативное и дескриптивное» (Москва, 2011), «Конструирование человека» (Томск, 2011), «Психология индивидуальности» (Москва, 2012), «Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор» (Ялта, 2013); на всеукраїнських науково-практичних конференціях: "Культурно-історичний та соціально-психологічний потенціал особистості в умовах трансформаційних змін у суспільстві" (Одеса, 2009), «Психологія особистості: теорія, досвід, практика» (Одеса, 2010), «Нові напрямки впровадження кредитно-модульної

системи організації навчального процесу у вищих медичних і фармацевтичних навчальних закладах України III – VI рівня акредитації» (Тернопіль, 2011), «Дні науки філософського факультету» (Київ, 2011, 2013). Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри філософії Одеського національного медичного університету (2008-2012 р.р.) та наукового семінару Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (2013).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційної роботи викладені в 12 наукових публікаціях, з яких 5 статей надруковано у фахових наукових виданнях України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, містить висновки, список використаних джерел (290 джерел), додатки. Основний зміст роботи викладено на 196 сторінках комп'ютерного тексту, містить 19 таблиць і 10 рисунків, 6 додатків, що розміщені на 42 сторінках. Загальний обсяг роботи - 277 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; наведено відомості про апробацію результатів дослідження та публікації за темою дисертації.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні основи дослідження когнітивних складових як чинника розвитку ціннісної сфери особистості» представлені результати теоретико-методологічного аналізу проблематики дослідження: висвітлені сучасні уявлення про природу когнітивної і ціннісної сфер особистості, проаналізовані основні підходи до вивчення досліджуваних феноменів та встановлено особливості їх співвідношення у просторі особистості, зокрема у період ранньої професіоналізації студентів-медиків.

Проведений теоретичний аналіз свідчить, що розвиток уявлень про цінності особистості відбувався протягом всієї історії наукової психології у відповідності до зростання її методологічних можливостей від конкретного до загального. Дослідження рефлексивних (усвідомлених) ціннісних утворень, що знайшли своє відображення в концепціях Б. С. Алішева, С. С. Бубнової, Г. Клагеса, К. Клакхон, М. Рокича, Г. Тріандіса, А. С. Шарова, Ш. Шварца, М. С. Яницького та ін., так і не призвело до методологічної і термінологічної єдності в досліджуваному питанні. У трактуванні психологічної природи цінностей дослідники виокремлюють: 1) мотиваційний аспект (Х. С. Вільданов, М. Г. Казакина, Д. О. Леонтьєв, Т. І. Пухова, Р. Райхардт, М. Рокич, Ф. С. Файзуллин, Ш. Шварц та ін.); 2) смислотворчий аспект (К. О. Абульханова, О. Г. Асмолов, Б. С. Братусь, Л. С. Виготський, Б. В. Зейгарник, Ю. М. Кузнєцова, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, А. В. Сірий, В. Франкл, А. С. Шаров); 3) соціальний аспект (О. Г. Дробницький, Б. Г. Єрасов, В. П. Тугарінов); 4) спонукальний компонент (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, О. М. Леонтьєв, Б. Ф. Ломов,

В. С. Мерлін, В. Н. Мясичев, С. Л. Рубінштейн, Д. Н. Узнадзе та ін.); 5) регуляційний аспект (С. Л. Рубінштейн, А. С. Шаров)

У сучасній психології сформувався напрям, який розглядає поряд із рефлексивними і нерефлексивні (неусвідомлені) ціннісні утворення (Ю. М. Кузнецова, Н. С. Розов). Це відобразилося у формуванні і входженні до термінологічного поля загальної психології інтегрального поняття - ціннісна сфера особистості. З позиції психосинергетичного підходу, ціннісна сфера особистості - це складне, нелінійне, самоорганізоване середовище з ієрархо – неієрархічною структурою, що включає в себе усвідомлені і неусвідомлені ціннісні утворення, які знаходяться на різних стадіях розвитку. Структура ціннісної сфери відзначається: багаторівневістю - містить рівні ідеалів та пріоритетів поведінки (Ш. Шварц), полікомпонентністю – виражає цінності, які домінують і які відторгаються (С. С. Бубнова, Б. Д. Ломов, В. Франкл), що зумовлює наявність внутрішньоособистісного ціннісного конфлікту між рівнями та компонентами (І. В. Красильников, Ю. М. Кузнецова, В. Л. Литвин, І. П. Полякова, А. В. Сивцова, О. Б. Фанталова, Г. Ховстед). Розвиток ціннісної сфери особистості відображується в змінах її структури: гармонізації (зменшення конфліктності між рівнями та цінностями), зростанні ієрархічності (рангової підпорядкованості цінностей), ціннісній адаптації (перебудові структури ціннісної сфери при зміні ціннісного середовища), узгодженні цінностей з особистісними та професійними завданнями.

Існуючі дослідження розвитку цінностей особистості переважно були спрямовані на розгляд механізмів ціннісної соціалізації особистості: інтеріоризації, ідентифікації та інтерналізації (Б. Г. Ананьєв, І. С. Кон, Б. С. Круглова, О. М. Леонтьєв, Ч. Райкрофт), а також чинників даного процесу: а) зовнішніх – соціальних, сімейних, професійних та ін. (Н. П. Максимчук, Л. В. Романюк, М. С. Яницький); б) внутрішніх – емоційних, когнітивних і поведінкових (Б. С. Аліша, Є. Р. Борінштейн, Б. І. Додонова, І. В. Єршова-Бабенко, Є. Г. Кузнецова, П. Хайд).

Зв'язок когнітивних явищ з розвитком особистості та її ціннісної сфери декларативно визнається багатьма дослідниками (Б. С. Аліша, А. Бек, С. О. Богомаз, С. А. Купцова, А. А. Лузаков та ін.) та пов'язується: а) із процесом активізації когнітивної діяльності (Л. В. Ахметова, Т. М. Березіна, Л. А. Кописова, Т. А. Ратанова, М. Н. Чаркова), б) з провідним видом діяльності (когнітивної) у певних періодах розвитку особистості (Е. Р. Гізатуліна, І. П. Волощук); в) з виникненням режиму взаємодії між когнітивними і ціннісними аспектами особистості (С. А. Купцова), зокрема, з впливом рівня сформованості вищих розумових операцій на систематизацію та ієрархізацію цінностей (І. Д. Бех, Н. І. Ганнусенко, І. В. Дубровіна, І. С. Кон, Б. Б. Коссос, Б. С. Круглов, Ш. Шварц). Однак на сьогоднішній день залишилось недостатньо вивченим питання про роль окремих параметрів когнітивної сфери і умови, за яких їх вплив на розвиток ціннісної сфери особистості стає більш значним.

У загальній психології дослідження когнітивної сфери особистості

почалися за принципом «атомарного» аналізу (В. С. Агеєв), коли окремі когнітивні процеси (відчуття, сприйняття, пам'ять, увага, мислення, уява) розумілися і вивчалися довгий час як відірвані один від одного, і лише згодом був усвідомлений їх глибокий зв'язок, принципова спорідненість і внутрішня єдність, що зберігає, однак, специфіку кожного окремо.

У сучасній літературі існує кілька підходів до поняття «когнітивна сфера»: психолінгвістичний (Б. М. Величковський, Е. С. Кубрякова, П. Б. Паршин, Л. В. Правікова, М. Шварц), в центрі уваги якого - поняття «когніції» як мовні форми, що утворюють специфічні багаторівневі схеми, структури різної будови, що характеризують особливості розумового розвитку особистості; диференційний (Ж. Піаже, Т. А. Ратанова, М. С. Роговина, Н. І. Чупрікова) концентрується на вивченні інтелектуального простору особистості, що включає в себе різні форми індивідуальних когнітивних адаптацій; системний (Б. Г. Ананьєв, П. К. Анохін, О. Г. Асмолов, Л. В. Ахметова, В. Н. Дружиніна, О. М. Леонтєв, Б. Ф. Ломов, С. Л. Рубінштейн, В. Д. Шадриков, І. С. Якиманська) досліджує фундаментальну складову структури особистості людини, що являє собою складну систему, здатну до самоорганізації та саморозвитку.

Різноманітні складові когнітивної сфери проявляються в розумовій психічній діяльності в умовах активної взаємодії з навколишнім середовищем в процесі когнітивної адаптації (Р. Солсо, Л. В. Ахметова). На ранніх етапах дослідження когнітивних особливостей їх не відокремлювали від диспозиційної структури особистості і розглядали як когнітивний блок особистісних рис (Р. Кеттелл). Надалі когнітивна функція психіки розглядалась як окремий вид діяльності (Б. Ф. Ломов, С. Л. Рубінштейн, В. Д. Шадриков), де когнітивні структури підпорядковані закону системної диференціації (Н. І. Чупрікова) чи розглядаються як феномени (інтелект та мислення). Інтеграційні процеси у науці відобразились у виникненні узагальнюючої складової – когнітивного стилю, який знаходиться на стику пізнавальних і мотиваційних структур особистості (Г. Вітке) і займає ключову позицію щодо можливостей розкриття механізмів цілісності особистості (Б. Г. Ананьєв).

Таким чином, когнітивні складові особистості узагальнено поділяються на: а) інтегральні – когнітивні стилі (Б. Г. Ананьєв, М. А. Холодна), б) індивідуально-психологічні - рівні узагальнення показників різних когнітивних процесів (Н. І. Чупрікова, Г. В. Резапкіна); в) феноменологічні, що розглядають індивідуальні особливості окремих когнітивних феноменів: мислення, інтелекту, уваги, пам'яті та ін.; г) особистісні, що відображають індивідуальний розвиток когнітивних рис особистості (особистісний фактор інтелекту та ін.).

У період ранньої професіоналізації відбувається закладення професійного мислення, засвоєння цінностей професійної групи як основа майбутньої індивідуальності професіонала (Н. І. Пов'якель). Рівень та механізми впливу сформованості когнітивних складових на зростання

особистості професіонала як макросистеми, що складається з різнорівневих підсистем (О. П. Саннікова), в тому числі і ціннісної сфери, недостатньо вивчені і вимагають подальшої розробки.

У **другому розділі** «Організація і методи емпіричного дослідження» обґрунтовано логіку емпіричного дослідження, описано його процедуру, висвітлені основні етапи, обґрунтований вибір методів та методик дослідження.

Дослідження, спрямоване на вивчення співвідношення когнітивних складових особистості студента-медика та показників ціннісної сфери, передбачало проведення констатуючого та формуючого експерименту. На етапі констатуючого експерименту проводилося дослідження взаємозв'язків показників когнітивної та ціннісної сфер та визначались особливості ціннісної сфери особистості студентів-медиків, що відрізняються домінуванням окремих когнітивних складових. Формуючий етап експерименту реалізовувався за наступними напрямками: 1) розвиток когнітивних складових особистості студентів-медиків; 2) аналіз змін структури ціннісної сфери особистості.

Вибір психодіагностичного комплексу обумовлений: а) методологічним принципом розгляду об'єктів однакового рівня узагальнення; б) положенням про переважний вплив цілого на складові (модель «ціле в цілому»), у даному випадку - вплив особистості на її когнітивну та ціннісну сфери; в) необхідністю взаємодоповнення даних про ціннісну та когнітивну сфери; г) відповідністю досліджуваних когнітивних стилів особливостям майбутньої професійної діяльності.

У ході формуючого етапу дослідження зі студентами експериментальної групи проводилися заняття за методикою «Видалення зайвого» (метод «Створююча Сила» І. В. Єршової-Бабенко), це в поєднанні з композиційно-організаційною структурою занять, що враховує нелінійність процесу навчання, дозволило, не виходячи за рамки планових занять з психології, розвинути когнітивні можливості студентів, стимулювати процеси внутрішньоособистісної самоорганізації. Програма занять передбачала перехід когнітивної стратегії засвоєння учбової інформації студентами з принципу «повноти» (механічне сприйняття та засвоєння усієї інформації) до принципу «цілісності» (структуроване засвоєння інформації та принципів її об'єднання), завдяки навчанню новим способам мислення, організації та запам'ятовування інформації, що одержана, в тому числі навичкам взаємодії з інформаційними потоками, «згортання» інформації і створення в пам'яті стійких смислових одиниць із збільшеною інформаційною ємністю - смислових аттракторів, а також навичкам побудови макро-, мезо-, і мікромоделей тексту.

Саме у перший рік навчання у студентів закономірно відмічається неврівноважений стан, що охоплює і когнітивну сферу - за рахунок адаптації до змінених форм, обсягів, способів і швидкості подачі, сприйняття, засвоєння навчальної інформації, і ціннісну сферу - за рахунок засвоєння цінностей професійної групи. Активізація інтелектуальної діяльності

Досягнення	314*	206*						277**	211*	222**
Влада	175*					-200*				
Безпека	216*						276*	248**	168*	
Рівні ціннісної сфери	Рівень нормативних ідеалів				Рівень пріоритетів поведінки					

Примітка: 1) n=249; 2) значущість зв'язку на рівні ** – $p \leq 0.01$; * – $p \leq 0.05$; 3) умовні позначення: В – особистісний інтелект; типи мислення: ПД – предметно-дієвий, АС – абстрактно-символьний, НО – наочно-образний, СЛ – словесно-логічний, К – креативний.

Таблиця 2

Значущі кореляційні зв'язки між показниками когнітивних складових та цінностей (методика С. С. Бубнової)

Когнітивні складові	Показники цінностей										
	Б1	Б2	Б4	Б5	Б6	Б7	Б8	Б9	Б10	Б11	Б12
В		-248**	207*	249*				231**	-200*		
П-Д			272**		177*	190*			240**	193*	286**
А-С		179*	188*			252**			239**	205*	188*
С-Л			277*	242*		223*					
Н-О	168*		415*	181*	167*	287*		193*			
К			241*			307*	210*	174*		191*	

Примітка. Умовні позначення показників цінностей: Б1 - приємне проведення часу, відпочинок; Б2 - високий матеріальний добробут; Б3 - пошук і насолода прекрасним; Б4 - допомога і милосердя до інших людей; Б5 - любов; Б6 - пізнання нового у світі, природі, у людині; Б7 - високий соціальний статус і управління людьми; Б8 - визнання і повага людей і вплив на оточуючих; Б9 - соціальна активність для досягнення позитивних змін у суспільстві; Б10 - спілкування; Б11 - здоров'є.

Результати факторного аналізу до ротації дозволили згрупувати показники когнітивної та ціннісної сфер, що вивчаються. Визначено такі групи факторів: фактори, що характеризують внутришньоструктурні зв'язки ціннісної сфери (27% дисперсії); фактори, що представляють співвідношення когнітивної та ціннісної сфери: а) з домінуванням ваги когнітивних показників (18% дисперсії); б) з домінуванням ваги ціннісних показників (3% дисперсії); в) з співвідносною вагою обох видів показників (12 % дисперсії); фактор впливу особистості на когнітивні складові (7% дисперсії).

Після ротації була виділена п'ятифакторна модель, яка містить такі фактори: біполярний фактор «Полезалежність – полenezалежність» (об'єднує показники полenezалежності і радикалізму в мисленні, на одному полюсі, та поваги до культурних і релігійних традицій, на іншому); та монополярні фактори: «Рефлексивність» (представляє показники рефлексивного когнітивного стилю та конформізму); «Наочно-образний тип мислення» (містить комплекс показників наочно-образного, словесно-логічного та

креативного типів, що в цілому характеризують гуманітарний тип мислення, який співвідноситься з показниками естетико-гедоністичної спрямованості ціннісної сфери особистості); «Предметно-дієвий тип мислення» (змістовно представлений показниками даного типу мислення та цінностей збереження здоров'я людини і досягнення благополуччя суспільства); «Абстрактно-символьний тип мислення» (об'єднує показники вищих розумових операцій та цінності «Самостійність» (самостійність думки і дії)). Застосування цього методу дозволило упорядкувати безліч параметрів, які вивчалися у співвідношенні досліджуваних сфер особистості.

Надалі було проведено дослідження особливостей ціннісної сфери особистості студентів-медиків в залежності від домінуючих когнітивних параметрів.

Диференціація вибірки за когнітивними стилями показала, що для груп полнезалежних студентів-медиків характерна структурованість ціннісної сфери особистості на рівні нормативних ідеалів та ознаки активної її перебудови на рівні пріоритетів поведінки; для полнезалежних – характерна стабільність структури ціннісної сфери особистості та більш високий рівень конфліктності окремих цінностей; для групи зі змінним показником стилю – недиференційованість і незбалансованість ціннісної сфери особистості між цінностями одного рівня. Таким чином, можна вважати, що когнітивний стиль «Полезалежність – полнезалежність» впливає на швидкість адаптування ціннісної сфери особистості до змін аксіопростору.

Для групи рефлексивних студентів-медиків типовою є соціально-гуманістична спрямованість ціннісної сфери з елементами максималізму, вони сфокусовані на благополуччі своїх близьких, соціально пасивні і мають знижену комунікабельність. У цілому, ціннісна сфера особистості даної групи більш відповідає традиційній спрямованості. Групі імпульсивних студентів-медиків властива індивідуалістична спрямованість ціннісної сфери особистості, вони мають більш лояльне ставлення до таких цінностей: матеріального добробуту, влади та можливості досягнення бажаної соціальної поваги і домінування за допомогою багатства, влади або активної соціальної позиції. Отже, когнітивний стиль «Рефлексивність – імпульсивність» впливає на спрямованість ціннісної сфери особистості, на домінування тих чи інших цінностей в її структурі.

Для респондентів з різними рівнями розвитку типів мислення є характерним домінування у структурі ціннісної сфери особистості різних секторів та різний рівень конфліктності окремих цінностей. Для осіб з вираженістю предметно-дієвого мислення (ПД+) властивими є центрування на консерватизмі, гуманістична спрямованість ціннісної сфери і високий рівень значущості власного здоров'я. При домінуванні абстрактно-символьного мислення у студентів-медиків (АС+) відмічається зростання ваги на рівні ідеалів біполярної вісі «Відкритість до змін – Консерватизм» та зниження вагового значення вісі «Самопіднесення – Самотрансцендентність», особливо полюсу «Самопіднесення», зростання значущості в практичних цінностях просоціального та особистісного

секторів. Для осіб з вираженістю наочно-образного мислення (НО+) характерним є високий рівень диференційованості і безконфліктності структури ціннісної сфери особистості (її збалансованості) і високий рівень значущості її гуманістичного сектора. Рівень розвитку словесно-логічного (СЛ) мислення впливає на значущість цінностей професійної групи – «Конформізм» і «Універсалізм»; конфліктність структури ціннісної сфери зростає при зниженні даного типу мислення. Яскравість прояву креативного (К) мислення впливає на зростання ваги полюсу «Відкритість до змін» значимість гуманістичного сектора в структурі ціннісної сфери особистості студента-медика як на рівні ідеалів, так і на рівні поведінки. Зростання фактору особистісного інтелекту позитивно впливає на розвиток гуманістичної спрямованості ціннісної сфери з одночасним підвищенням прагнення до самопіднесення за допомогою особистісних досягнень, а не за рахунок соціального статусу.

Таким чином, кількісний та якісний аналіз даних, що отримані на констатуючому етапі експерименту, підтвердив найбільшу вагу в співвідношенні когнітивних та ціннісних показників саме індивідуально-психологічних когнітивних складових, представлених типами мислення (наочно-образного, креативного, предметно-дієвого), та фактору особистісного інтелекту.

У формуючому експерименті приймали участь дві групи студентів-медиків медичного факультету у віці 17 - 21 років: експериментальна і контрольна (по 61 студенту). За підсумками його проведення показники когнітивних складових зазнали статистично значущих змін. Рівні розвитку словесно-логічного, наочно-образного і креативного типів мислення обох груп змінилися незначно. Рівень розвитку предметно-дієвого типу мислення в групах змінився неоднаково: у контрольній групі він знизився на 0,58%, а в експериментальній - виріс на 1,14%. Дані зміни ймовірно можна віднести на рахунок розвиваючого ефекту формуючого впливу, коли опосередковано стимулювався розвиток дієвого мислення за рахунок необхідності планувати свою пошукову, комунікативну і презентаційну діяльність.

У експериментальній групі також підвищились рівень розвитку абстрактно-символьного мислення на 12,7% та показник особистісного інтелекту – на 4,29%. Щодо змін в контрольній групі, то можна відмітити зниження рівня розвитку абстрактно-символьного типу мислення ($t = 2,137$; $\rho \leq 0,05$) та показника особистісного інтелекту ($t = 2,237$; $\rho \leq 0,05$). Таким чином, за допомогою формуючого впливу в учасників експериментальної групи вдалось не тільки розвинути рівні абстрактно-символьного мислення студентів та особистісного інтелекту, а й запобігти їх природному зниженню (що продемонструвала контрольна група), зумовленому особливостями навчального навантаження.

Якісний і статистичний аналіз змін структури ціннісної сфери особистості після формуючого етапу експерименту у студентів експериментальної групи дозволив зробити ряд висновків.

По-перше, структура ціннісної сфери студентів гармонізувалась:

цінності, що домінують та відторгаються на обох рівнях ціннісної сфери мають близькі ранги значущості; зменшилась кількість та гострота конфліктів між рангами цінностей на рівнях ідеалів та пріоритетів поведінки. По-друге: абсолютні значення на рівні нормативних ідеалів знизилися по всіх цінностях, окрім «Гедонізм», на рівні пріоритетів поведінки відбулося зниження абсолютних величин значущості усіх цінностей, крім показника цінності «Самостійність». Дана зміна, а також зближення рангів цінностей на рівнях ідеалів та поведінки, може бути пояснена зниженням максималізму в судженнях, зростанням ієрархізації структури ціннісної сфери особистості.

Конфліктність структури ціннісної сфери студентів – представників контрольної групи декілька зросла, гармонізація домінуючих цінностей на обох рівнях досягнута тільки по цінності «Доброта», по іншим домінуючим цінностям різниця в рангах збереглася. Абсолютні значення показників більшості цінностей у студентів контрольної групи після формуючого етапу знижуються істотно менше.

Таким чином, швидкість адаптації ціннісної сфери особистості експериментальної групи вище за контрольну, а її структура більш гармонійна та збалансована.

При переході на рівень біполярних осей, що об'єднують цінності в біполярні комплекси, вдається простежити тенденції зміни структури ціннісної сфери особистості студентів обох груп (табл.3).

Таблиця 3

Тенденції вагової значущості полюсів для експериментальної та контрольної груп після експерименту: порівняльний аналіз

Полюси біполярних осей за методикою Ш. Шварца	Експериментальна група		Контрольна група	
	Рівень нормативних ідеалів	Рівень пріоритетів поведінки	Рівень нормативних ідеалів	Рівень пріоритетів поведінки
Відкритість до змін		□	□	
Консерватизм			□	□ t= -4,26*
Самопіднесення		□	t= 5,79*	
Самотрансцендентність	□		□ t= -4,67*	□

Примітка: * $\rho \leq 0,01$; t-критерій Ст'юдента; – зростання значення показника, □- зниження значення показника.

Отримані дані можна інтерпретувати як стійку зміну структури ціннісної сфери особистості студентів-медиків у процесі навчання, що виявляється у зниженні значущості консервативних та самотрансцендентних цінностей і зростанні привабливості індивідуалістичних цінностей. Однак, в експериментальній групі ці зміни вдалося зупинити: збільшити вагу полюсу «Консерватизм» на обох рівнях ціннісної сфери та підвищити значущість самотрансцендентних цінностей в практичній поведінці студентів-медиків.

Таким чином, формуючий експеримент підтвердив, що розвиток когнітивних складових сприяє зменшенню конфліктності та

неструктурованості ціннісної сфери особистості студентів-медиків, хоча безпосереднього впливу на неї не відбувалося. Це дозволило не лише стабілізувати ціннісну сферу особистості студентів-медиків, а й підвищити її адаптивні можливості при входженні в структуру професійних цінностей.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі представлено теоретичне узагальнення та нове наукове вирішення проблеми впливу когнітивних складових особистості на розвиток ціннісної сфери студента-медика. У роботі уточнено поняття «ціннісної сфери особистості» з позицій психосинергетичного підходу; досліджено когнітивні складові, показники ціннісної сфери особистості та співвідношення між ними на вибірці студентів-медиків; створено програму розвитку когнітивних можливостей особистості студентів-медиків.

1. Теоретико-методологічний аналіз психологічної літератури з досліджуваної теми дозволив дійти висновку про те, що вивчення процесу розвитку ціннісної сфери особистості на класичному і некласичному етапах розвитку науки відбувалося в руслі структурного, функціонального, діяльнісного, процесуального, крос-культурного, системного та інших підходів. Чинники розвитку ціннісної сфери поділяються на зовнішні (родина, соціум, професійне середовище і пр.) і внутрішні (емоційні, когнітивні, поведінкові), однак особливості та механізм впливу когнітивних складових особистості на різних етапах розвитку цінностей особистості професіонала, особливо медика, на сьогодні недостатньо вивчені.

2. Когнітивна сфера, з позицій системного підходу – це фундаментальна складова структури особистості, складна ієрархічна динамічна система, здатна до самоорганізації та саморозвитку. Когнітивні складові, що проявляються в розумовій діяльності, по рівню узагальненні показників когнітивних процесів, розподіляються на інтегральні, індивідуально-психічні, феноменологічні та особистісні.

3. На постнекласичному етапі розвитку науки сформувався психосинергетичний підхід, з позицій якого ціннісна сфера особистості розглядається як складне, нелінійне, самоорганізоване середовище, з ієрархо – неієрархічною структурою, що включає в себе усвідомлені і неусвідомлені ціннісні утворення, які знаходяться на різних стадіях розвитку. Особистість та її складові, з точки зору психосинергетичного підходу, розглядаються як «ціле в цілому» (концептуальна модель психосинергетики). У точках біфуркації, зокрема в період активної адаптації особистості, її когнітивної та ціннісної сфер до змінених умов, на перше місце виходять проблеми організації «стоків» (інформації, напруги, концентрації та ін.) з кризових зон і активізації самоорганізаційних процесів розвитку даних нелінійних середовищ. Параметром порядку в даний період стає психічна структура, що забезпечує провідний вид діяльності, тобто забезпечує розвиток та підвищує адаптивність узагальнюючого цілого (особистості).

4. У ході дослідження були отримані дані щодо когнітивних складових особистості студента-медика: високий і середній рівні предметно-дієвого,

словесно-логічного, наочно-образного і креативного мислення, низький та середній рівень розвитку абстрактно-символьного мислення, рефлексивний когнітивний стиль, полезалежність. Ціннісна сфера особистості студента-медика має типові для ювеналів домінуючі індивідуалістичні цінності (цінність «Самостійність» і «Доброта») і відторгаються цінності соціального впливу за допомогою апаратного або майнового цензу (цінності «Влада» і «Традиція»). Також у структурі ціннісної сфери студентів представлені гуманістичні цінності, типові для соціономічних професій. У просторово-часовій осьовій структурі ціннісної сфери особистості виділена біполярна вісь «Відкритість до змін – Консерватизм», що активно змінюється в досліджуваний період.

5. За підсумками кореляційного аналізу, виявлені численні взаємозв'язки між показниками ціннісної сфери та когнітивних складових, особливо, наочно-образного, креативного і предметно-дієвого мислення та фактору особистісного інтелекту.

Факторний аналіз отриманих даних дозволив виявити три сукупності факторів, що характеризують види співвідношення цілих у концептуальній моделі «ціле в цілому»: рівень впливу особистості на її складові, рівень співвідношення складових особистості між собою, рівень організаційної цілісності окремих складових особистості.

Виявлено п'ятифакторну модель, що характеризує переважну вагу когнітивних складових особистості студента-медика у співвідношенні когнітивних та ціннісних показників: «Полезалежність – полenezалежність», «Рефлексивність», «Наочно-образний тип мислення», «Предметно-дієвий тип мислення» та «Абстрактно-символьний тип мислення».

6. За допомогою якісного аналізу встановлено, що для респондентів з різними домінуючими когнітивними складовими характерні певні особливості структури та конфліктності ціннісної сфери особистості, а інтегральні когнітивні складові - когнітивні стилі - пов'язані ще й з адаптивністю ціннісної сфери особистості студента-медика.

При високому рівні розвитку: а) предметно-дієвого мислення – зростає значимість гуманістичних, консервативних та просоціальних цінностей; б) наочно-образного мислення - домінують одночасно гуманістичні та гедоністичні цінності, але при цьому знижується цінність особистого здоров'я; в) словесно-логічного мислення – висока сформованість блоку професійних цінностей (цінностей «Конформізм» і «Універсалізм»); г) абстрактно-символьного мислення – знижуються потреби в особистісному самопіднесенні та зростає значимість соціально активної позиції, потреба в пізнанні нового, прекрасного; д) креативності мислення - зростає значущість цінностей особистого успіху і щастя, гуманістичного сектора і відкритості до змін, при зниженні консервативності особистості. Зростання рівня особистісного фактора інтелекту призводить до прояву прагматичності в структурі ціннісної сфери, посилення прагнення досягти соціального визнання і впливу на людей за рахунок особистісних та професійних досягнень, пізнання нового, а не за рахунок соціального ресурсу (влади,

соціальної активності).

7. Після формуючого впливу показники когнітивних складових досліджених зазнали статистично значущих змін: у студентів експериментальної групи виявлено зростання рівня абстрактно-символьного мислення та особистісного інтелекту, а у студентів контрольної групи – зниження цих показників. Розвиток індивідуально-психологічних когнітивних складових студентів-медиків призвів до активізації процесу внутришньоособистісної самоорганізації, що відобразився в зміні когнітивних рис особистості. Ці процеси вплинули на структуру і конфліктність ціннісної сфери: а) підвищилася диференційованість цінностей, знизився рівень максималізму в ціннісній сфері; б) знизилась неузгодженість (конфліктність) між рівнем ідеалів і пріоритетів поведінки по більшості цінностей; в) зріс консерватизм ціннісної сфери, а також на рівні пріоритетів поведінки зросла вага трансцендентних цінностей, то б то зменшився деструктивний вплив на гуманістичні цінності особистості.

8. Психосинергетичний підхід до розгляду проблеми розвитку ціннісної сфери особистості дозволив спрогнозувати й експериментально підтвердити високий рівень значущості когнітивних складових особистості як чинника розвитку ціннісної сфери особистості студента-медика в період ранньої професіоналізації, а також розробити методику активізації розвитку та гармонізації структури цінностей особистості студентів без безпосереднього впливу на проблемну зону внутришньоособистісного ціннісного конфлікту. Метод «Створююча Сила» І. В. Єршової-Бабенко в поєднанні з композиційно-організаційною структурою занять, що враховує нелінійність процесу навчання, дозволив, не виходячи за рамки планових занять з психології, розвинути когнітивні можливості студентів; стимулювати процеси внутришньоособистісної самоорганізації; посилити гармонізацію та ієрархізацію структури ціннісної сфери, завдяки розвитку вищих розумових операцій; підвищити швидкість адаптації ціннісної сфери студентів-медиків до змін аксіопростору.

Проведене дослідження не охоплює всього кола актуальних питань, які стосуються проблеми впливу когнітивних складових особистості на розвиток ціннісної сфери студентів-медиків. Перспективними представляються дослідження взаємовпливу когнітивних та ціннісних складових на різних етапах розвитку особистості, виявлення періодизації, чинників та технологій формування гуманістичної спрямованості особистості професіонала-медика.

Зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Медянова Е. В. К вопросу о структуре ценностной сферы личности студентов-медиков / Е. В. Медянова // Наука і освіта. – 2009. – № 6. – С. 164–168.
2. Медянова Е. В. Когнитивные факторы формирования ценностной сферы личности студентов-медиков / Е. В. Медянова // Наука і освіта. – 2010. – №9. – С. 94–96.
3. Медянова О. В. Вплив когнітивних факторів на структуру ціннісної

сфери студентів-медиків з позиції психосинергетичного підходу / О. В. Медянова // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [за ред. С. Д. Максименка]. – 2011. – Т. X. – Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип. 18. – С. 328–337.

4. Медянова О. В. Постнекласичний підхід до аналізу впливу когнітивних чинників на формування ціннісної сфери студентів-медиків / О. В. Медянова // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / [за ред. С.Д. Максименка]. – 2011. – Т. XIII, ч. 2. – С. 243 – 250.

5. Медянова Е. В. Когнитивные составляющие как фактор развития ценностной сферы личности студентов-медиков в период первичной профессионализации / Е. В. Медянова // Вісник Харківського національного університету. Серія Психологія. – 2012. – № 1009. – Вип. 49. – С. 216 – 221.

6. Медянова Е. В. Исследование структуры ценностной сферы и диагностирование внутреннего ценностного конфликта личности студентов-медиков / Е. В. Медянова // Вісник морської медицини. – 2009. – № 2 (44). – С. 279 – 282.

7. Медянова О. В. Когнітивні чинники формування особистості студентів-медиків / О. В. Медянова : матеріали Міжнар. наук. конф. студентів та молодих вчених, присвячена 200-річчю з дня народження М. І. Пірогова [«Молодь – медицині майбутнього»], (Одеса, 22–23 квітня 2010 р.) / МОЗ України, Одеський держ. мед. ун-т. – Одеса: Одес. держ. мед. ун-т, 2010. – С.17.

8. Медянова О. В. Вплив когнітивного стилю та типу мислення на структуру ціннісної сфери студентів-медиків / О. В. Медянова : матеріали Міжнар. наук. конф. студентів та молодих вчених, присвячена 135-річчю з дня народження М. Д. Стражеска [«Молодь – медицині майбутнього»], (Одеса, 28–29 квітня 2011 р.) / МОЗ України, Одеський держ. мед. ун-т. – Одеса: ОНМедУ, 2011. – С.11–12.

9. Медянова Е. В. Развитие постнеклассического знания: вопросы и поиски решений. Концептуальная модель психосинергетики «целое в целом», включая «нелинейное целое в нелинейном целом» (на примере исследования ценностной и когнитивной сфер личности) / И. В. Ершова-Бабенко, Е. В. Медянова : матеріали Міжнар. наук. конф. [«Дні науки філософського факультету – 2011»], (Київ, 20–21 квітня 2011 р.) / МОНМС України, Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – Ч. 9. – С.147–149.

10. Медянова О. В. Когнітивні фактори гармонізації структури цінностей особистості студентів-медиків / І. В. Єршова-Бабенко, О. В. Медянова : матеріали Всеукр. наук. навч. – метод. конф. [«Нові напрямки впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних і фармацевтичних навчальних закладах України III – VI рівня акредитації»], (Тернопіль, 12-13 травня 2011 р.) / МОЗ України, Тернопільський держ. мед. ун-т ім. І. Горбачевського. – Тернопіль : ТДМУ,

2011. – С. 391– 392.

11. Медянова Е. В. Когнитивные факторы формирования ценностной сферы личности студентов-медиков в русле психосинергетики / И. В. Ершова-Бабенко, Е. В. Медянова : материалы IV Всерос. науч. конф. [«Конструирование человека»], (Томск, 26-29 апреля 2011 г.). / МОН РФ, Томск. гос. пед. ун-т, Томск: ТДПУ, 2011. – С. 36-42.

12. Медянова Е. В. Влияние когнитивных особенностей индивидуальности на развитие ценностной сферы будущих профессионалов, на примере студентов-медиков / Е. В. Медянова : материалы IV Всерос. науч. конф. [«Психология индивидуальности»], (Москва, 22–23 листопада 2012 р.) / МОН РФ, НДУ «Вища школа економіки». – М.: Логос, 2012. – С. 264–265.

АНОТАЦІЇ

Медянова О. В. Когнітивні складові як чинник розвитку ціннісної сфери особистості студента-медика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2013.

У дисертації порушено проблему співвідношення когнітивних складових особистості та ціннісної сфери у студентів-медиків на етапі первинної професіоналізації. З психосинергетичних позицій розкрито поняття ціннісної сфери особистості. Теоретично обґрунтовано та емпірично доведено вплив когнітивних характеристик особистості на розвиток ціннісної сфери студентів-медиків, що пов'язаний з активізацією процесу внутрішньоособистісної самоорганізації у напрямку набуття професійно значущих якостей; сформованістю вищих розумових операцій, які сприяють систематизації та ієрархізації цінностей.

Встановлено статистично достовірні зв'язки між когнітивними та ціннісними характеристиками особистості студентів-медиків. Визначено, що найбільш високий рівень взаємозв'язку з особливостями структури ціннісної сфери мають показники наочно-образного, креативного та предметно-дійового типів мислення, чинник особистісного інтелекту. Проаналізовано особливості структури та конфліктності ціннісної сфери студентів-медиків з домінуванням окремих когнітивних складових.

Ключові слова: когнітивні складові, ціннісна сфера, когнітивні стилі, типи мислення, ціннісний конфлікт, студенти-медики

Медянова Е. В. Когнитивные составляющие как фактор развития ценностной сферы личности студента-медика. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 - общая психология, история психологии. - Государственное учреждение «Пивденноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одесса, 2013.

Диссертация посвящена изучению проблемы соотношения когнитивных составляющих личности и ценностной сферы студентов-медиков в период первичной профессионализации.

Проанализированы научно-теоретические концепции и подходы к изучению ценностной и когнитивной сфер личности, параметры характеризующие процессы их развития и особенности состояния данных сфер у студентов-медиков.

На основе проведенного эмпирического исследования показано, что индивидуально-психологические когнитивные составляющие личности студентов-медиков, имеют наиболее высокий уровень взаимосвязи с особенностями структуры и конфликтности ценностной сферы: уровни развития наглядно-образного, креативного и предметно-действенного типов мышления, а также фактор личностного интеллекта. Выявлена пятифакторная модель, характеризующая доминирующий вес когнитивных составляющих личности студента-медика в соотношении когнитивных и ценностных показателей личности: «Полезависимость – полнезависимость», «Рефлексивность», «Наглядно-образный тип мышления», «Предметно-действенный тип мышления» и «Абстрактно-символьный тип мышления». С помощью качественного анализа установлено, что для респондентов с различными доминирующими индивидуально-психологическими когнитивными составляющими характерны различные особенности структуры ценностной сферы личности. Количественный и качественный анализ результатов формирующего эксперимента выявил, что развитие когнитивной сферы личности студентов-медиков в ходе целенаправленного воздействия повлияло на изменение структуры и конфликтности их ценностной сферы: на повышение дифференцированности ценностей, на снижение уровня максимализма в ценностной сфере, на снижение рассогласованность (конфликтность) между уровнем идеалов и приоритетов поведения по большинству ценностей, на рост консерватизма и гуманистической направленности ценностной сферы.

Результаты исследования могут использоваться при психологическом сопровождении учебного процесса, при подготовке преподавателей, для повышения эффективности учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: когнитивные составляющие, ценностная сфера, когнитивные стили, типы мышления, ценностный конфликт, студенты-медики

Medyanova O.V. Cognitive components as a factor in the development of value sphere of personality of medical student. – Manuscript

Dissertation for the obtaining the scientific degree of candidate of psychological sciences in the specialty 19.00.01 – general psychology, history of psychology. – The Southukrainian National Pedagogical University by K. D. Ushinskiy, Odessa, 2013.

The problem of correspondence between personality and cognitive components of the sphere of values on the phase of primary professionalization of

medical students is studied in the dissertation. From the positions of synergetic the sphere of values of personal is considered. The influence of the cognitive characteristics on the development of the sphere of values of medical students, which is connected with the activization of process of intrapersonal self organization in the direction of acquiring of professionally significant qualities and the formation of higher mental operations which assist for the systematization and hierarchy of values are theoretically grounded.

Seted the statistically significant relationships between cognitive and values performance of medical students. Determined that the highest level of correlation with the sphere of values characteristics have rates of visual-imaginative, creative and object-operating of types of thinking, the factor of personal intellect. Features of structure and conflict of the sphere of values with the dominance of separate cognitive components of medical students are also disclosed and analyzed.

Key words: cognitive components of personality, value sphere of personality, cognitive styles, types of thinking, conflict of values, medical students